

παράγω επί εμπορίου.

ΣΤΕ

ΣΚΙΑΓΡΑΦΙΑ ΓΡΗΓ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΥΠΟ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Πρώην βουλευτοῦ καὶ Ὑπουργοῦ.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΕΙΣΑ

ΕΝ ΤΩ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚῳ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙῳ ΤΟΥ 1910

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ "ΑΥΓΗΣ,, ΑΘΑΝ. Α. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ

ΟΔΟΣ ΔΕΚΑ, ΣΤΟΑ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΥ

1909

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

1819—1873

«Εἰ δὲ ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πάσης
ἀξιότης ἐπ' ἀρετῇ θαυμάζεσθαι, τὴν Ἑλλάδα
πειρατέον εὖ ποιεῖν».

(Ξενοφώντος Ἀπομνημ. Β', α', 28).

Τὸ ἐκ τῶν τοῦ Ξενοφώντος λόγιον τοῦτο τοῦ Προδίκου παρεν-
ετίθετο ἐν διατριβῇ περὶ ἱστορικοῦ θέματος, ἣν μοι ὑπηγόρευεν
ἐν ἔτει 1853, ὁ Γρηγόριος Παπαδόπουλος, μαθητὴ αὐτοῦ ὅτι
ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ἐκπαιδευτικῷ ἀποτεινόμενος δὲ πρὸς ἐμὲ τὴν
στιγμὴν ἐκείνην προσέθηκε κατὰ τὸ οἰκεῖον αὐτῷ ὕφος· «Ἀκούεις
αὐτὸ παιδί; πρέπει νὰ τὸ ἐγκαλέητε οἱ νέοι εἰς τὴν ψυχὴν σας
ὡς κέντρον πρὸς ἄμεινον εἰς τὸν βίον σας». Ποσάκις ἐν τῷ μετὰ
ταῦτα, ὥριμος γενόμενος, ἐμνήσθην τῶν λόγων τοῦ σοφοῦ διδα-
σκάλου μου, ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀγῶνων, οὓς διεξάγει ὁ καθόλου
Ἑλληνισμὸς διὰ τῶν ἐκάστοτε ἀναδεικνυμένων μεγάλων τέκνων
του!

Καὶ ἀληθῶς, μεταξὺ τούτων ἐπιφανῆ κατέχων θέσιν καταλέγε-
ται καὶ ὁ Γρηγόριος Παπαδόπουλος, ὅστις ἐν τῷ περιπετειώδει
ἀπὸ τῆς νεαρωτάτης αὐτοῦ ἡλικίας καὶ πολυκαμάτω βίῳ ὡς σκο-
πὸν ἔθετο τὴν Ἑλλάδα εὖ ποιεῖν, εἴτε ὡς διδάσκαλος καὶ παιδα-
γωγός, εἴτε ὡς συγγραφεὺς παντοίων ἐπιστημονικῶν διατριβῶν,
ἀναγομένων εἰς ἐκπαιδευτικά, φιλολογικά, φιλοσοφικά, ἀρχαιολο-
γικά καὶ γλωσσικά θέματα, εἴτε ὡς ὁργανωτὴς τῆς πέραν τῶν ὁ-
ρίων τῆς Ἑλλάδος ἐθνικῆς δράσεως, εἴτε ἀπὸ διπλωματικῆς σκο-
πιᾶς διευθύνων τὴν Προξενικὴν τῆς Ἑλλάδος ὑπηρεσίαν, ὅτε καὶ
ἀγωνιζόμενος τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, ἐν Σέρραις τῆς Μακεδονίας,
ἔπεσεν ὡς καλὸς τῆς Πατρίδος στρατιώτης. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μνήμη
αὐτοῦ δέον νὰ παραμείνῃ ἀγήρως καὶ ἡ δεξιότης αὐτοῦ ἐν γένει ὡς
ὑπόδειγμα τοῖς τεταγμένοις, ἵν' ἀκολουθήσωσι τὸν τίμιον ἐκείνου
ἀγῶνα, ὃν διεξάγει ὁ Ἑλληνισμὸς ἀνένδοτος, ἀκαμπτος, ἀκατα-

πόνητος, ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1453, ὑποχωρῶν πολλάκις εἰς τῶν πραγμάτων τὴν φορὰν. οὐδέποτε πίπτων, οὐδὲ κύπτων τὸν αὐχένα, διότι ὄρθιον αὐτὸν τηρεῖ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, ἔλλοχεύων πολλάκις καὶ τὰς προσφόρους περιστάσεις καρδοκῶν, ἵνα ἀνακύψῃ ῥωμαλεώτερος καὶ ἐπαναλάβῃ τὸν ἀγῶνα ἐν τῇ διαρρεύσει τῶν αἰώνων. "Ἐθνος τοιαύτην διεξάγον πάλην πρὸς πάντα, ὃν ἀπαντᾷ ἐπιπροσθούντα τὸ ἐθνικὸν ἔργον του, δὲν εἶναι προωρισμένον εἰς θάνατον, ἥ δὲ ἐπὶ τὴν ζωικότητα ταύτην τοῦ Ἑλληνισμοῦ πίστις ἀποτελεῖ τὴν ἀκατάβλητον ἡθικὴν δύναμιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους !

"Ισως ὑπὸ τοιαύτης τινὸς ἰδέας κατείχετο καὶ ὁ Σολωμός, ὅταν ἔγραφεν εἰς τὸ ἀτελὲς μεῖναν, δυστυχῶς, ποιήματ' αὐτοῦ «τὸ Μεσολόγγι ἢ οἱ ἐλεύθεροι πολιορκημέιοι»:

»Μπτέρα μεγαλόψυχη, στὸν πόνο καὶ στὴ δόξα
»Κῆ, ἂν στὸ κρυφὸ μυστήριον ζοῦν πάντα τὰ παιδιὰ σου
»Μὲ λογισμό καὶ μὲ ὄνειρον»....

Τὸ αἶσθημα τοῦτο ὁ Παπαδόπουλος διδάσκων ἐζητεῖ νὰ ἐνσταλάξῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ὁμηγεμάτων του, οὓς ἤθελε νὰ διαπλάσῃ πολίτας τῆς Μεγάλης Πατριδος, διότι εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἑκπαιδευτήριον προσήρχοντο τρόφιμοι ἐκ παντοίων κέντρων τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ὅπου τότε εὐμᾶτο ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία. Ἐκ τῆς αὐτῆς πεποιθήσεως ὠρμαῖο καὶ ὁ ἀείμνηστος Τρικούπη, ὅτε ἐν ἔτει 1892, ἐν τέλει θαυμασίας ἀγορεύσεώς του ἐν τῇ Βουλῇ, ἐβροντοφώνησε τὸ περιφημον ἐκεῖνο «ἡ Ἑλλὰς προώρισται νὰ ζήσῃ καὶ θὰ ζήσῃ».

Τὸ σάλπισμα τοῦτο ὑπῆρξε πάντοτε τοῦ δουλεύοντος Γένους ὁ στεναγμός, εἴτε ἐν τῇ δημοτικῇ ποιήσει, εἴτε ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε ἀπὸ τῶν ὁρέων τῶν ἀρματωλῶν, εἴτε ἀπὸ τοῦ γραπτοῦ καὶ ἐνδιαθέτου λόγου τῶν ἀνὰ τὴν ὑφήλιον διεσπαρμένων τέκνων του.

Ὁ Γεωργίος Παπαδόπουλος ἀνήκει εἰς Μακεδονικὴν οἰκογένειαν καὶ εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν τὸ ρεῦμα τῶν οὐανικῶν φυλῶν δὲν ἠπέιλει ἔτι ν' ἀπορροφήσῃ τέλεον τὸν Ἑλληνισμόν. Γεινηθεὶς ἐν Θεσσαλονίκῃ τῷ 1819 ἐκ πατρὸς Γεωργίου Παπα καὶ μητρὸς Μαρίας Θεμέλης, ἧς ὁ πατὴρ, τραπεζίτης, ἐθανατώθη δι' ἀγχόνης ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἔκκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, διετῆς μόλις ἔμεινεν ὁρφανὸς πατρός, ὑποστὰς μετὰ τῆς μητρὸς

αὐτοῦ καὶ τὴν ἐν φυλακῇ κάθειρξιν, ὁπόθεν δι' ἐνεργειῶν πιστῆς ψυχοκόρης ἀποδράντες μετέβησαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν παρὰ τῷ θεῷ αὐτοῦ Ἰωάννῃ Πετροπούλῳ, ἐμπορευομένῳ ἐν Αἰγύπτῳ. Ἐκεῖ ὁ Γρηγόριος Παπαδόπουλος ἀνετράφη καὶ ἐγενήθη τὰ πρῶτα νάματα στερεῆς παιδείσεως ἐν τῷ σχολείῳ τῶν Γάλλων Λαζαριστῶν, ἐκμαθὼν τελείως τὴν Γαλλικὴν καὶ Λατινικὴν, κατόπιν δὲ ἐν Σύρῳ μετοικήσας μετὰ τοῦ θεοῦ, ἔτυχε διδασκάλου τῆς Ἑλληνικῆς ἀρίστου ἐν τῷ αὐτόθι γυμνασίῳ, τοῦ Νεοφύτου Βάμβα.

Ὁ θεῖος προώριζεν αὐτὸν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἱατρικῆς, ἐφ' ᾧ καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Παρισίους ἐν ἔτει 1836. Ἀξίον δ' ἀναγραφῆς ἐνταῦθα εἶνε, ὅπως καταδειχθῇ ὅποια τὴν καρδίαν τοῦ Γρηγορίου Παπαδοπούλου κατεῖχον πατριωτικὰ αἰσθήματα, καταλείποντος τὸ πρῶτον τὴν Ἑλλάδα μόλις δεκαεπταετοῦς, τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι τοῦ σημειωματορίου του ἀναγραφὴν παρ' αὐτοῦ.

«ὦ παμφιλτάτη πατρίς μου !

« Ἄν οἱ λογισμοί μου ἀπομακρυνθῶσι ποτε ἀπὸ τῆς τύχης σου, εἰς τὰ σκότη τοῦ Ἄδου, ἐνθα ὁ ἐνάργειος ἀναπαύεται, ἐκεῖ ἡ δακρυσμένη σου ὄψις ἃς ἔλθῃ νὰ καταταράξῃ τὴν ἡσυχίαν μου καὶ ἡ Ἐριννὺς μὲ τὴν μάστιγά της ἃς πλήξῃ τὴν ἐπίορκον καρδίαν μου ! »

Ἐν τῷ ἐπιγράμματι τούτῳ πρὸς τὸ ἰνδαλμα τῆς Πατρίδος ἀντικατοπτρίζεται ὅλη ἡ Ἑθνικὴ ψυχὴ τοῦ Γρηγορίου Παπαδοπούλου καὶ ἡ κατόπιν πατριωτικὴ αὐτοῦ δραστηριότης, διότι, ὅπως οἱ νεανίαι ἐγκαταλείποντες τὴν γενέτειραν ἀποχωρίζονται τῆς ἐκκλητικῆς

ΓΡΗΓ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

τῆς καρδίας των καὶ πρὸς αὐτὴν στρέφουσι τοὺς λογισμοὺς των, ὁ Γρηγόριος Παπαδόπουλος ἠιένιζε πρὸς τὴν πατρίδα ὡς μόνην πληροῦσαν τὴν καρδίαν του καὶ ὤμνυε πρὸς αὐτὴν τὸν ὄρκον ἐκεῖνον τῆς πίστεως καὶ ἀφροσιώσεως.

Ἡ οπουδὴ τῆς ἱατρικῆς οὐδόλως συνεβιβάζετο πρὸς τὰς κλίσεις τοῦ Γρηγορίου Παπαδοπούλου, ὅστις φύσει ἔρρεπε πρὸς τὰς φιλολογικὰς, φιλοσοφικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς μελέϊας. Ὅθεν καὶ πρὸς τὸν ῥεῖον καὶ χορηγὸν αὐτοῦ ἦλθεν εἰς διάσταςιν, ἵνα δὲ πορίζηται τὴς συντηρήσεώς του ἐν Παρισίοις δαπάνας, ἀνέλαβε τὸ ἔργον διορθωτοῦ τῶν Ἑλληνικῶν ἐντύπων παρὰ τῷ μεγάλῳ ἐκδότῃ τοῦ λεξικοῦ τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου καὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων Φιρόμῳ Διδότῳ, καὶ οὕτω ἐξηκολούθει τὰς φιλοσοφικὰς σπουδὰς του, γνωρισθεὶς μετὰ τῶν τότε ἀκμαζόντων ἐν ταῖς ἐπιστήμαις μεγάλων τῆς Γαλλίας ἀνδρῶν, τοῦ Βιλεμαίνου, τοῦ Κουζίνου, τοῦ Κυβιέρου καὶ εἴ τινος τοιοῦτου. Βραδύτερον ὁ θεῖος μετέγνω καὶ ἐξηκολούθησε τὴν πρὸς τὸν ἀνεψιὸν χορηγίαν.

Ἐν ἔτει 1839 ἔιuche νὰ παραιτηθῇ ἐν Παρισίοις ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Ἀλέξανδρος Γκίκας, ὅστις ἔπρεπε μεταξὺ τῶν ἐκεῖ σπουδάζοντων Ἑλλήνων τὸν κατάλληλον διὰ τὴν θέσιν ἰδιαίτερον αὐτοῦ γοημματοῦ καὶ διδασκάλου τῶν ἀνεψιῶν αὐτοῦ, προσέλαβε, καθ' ὑπόδειξιν τῶν καθηγητῶν του, τὸν Γρηγόριον Παπαδόπουλον. Βραδύτερον δὲ διώρισεν αὐτὸν μέλος τοῦ μυστικοῦ αὐτοῦ συμβουλίου, καθηγητὴν τῆς ἱστορίας καὶ φιλοσοφίας εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ Ἀκαδημαϊκοῦ Λυκείου τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ Ἐπόπτην τῶν Σχολείων τῆς Ἡγεμονίας. Πρὸς τοῦτο ὁ Παπαδόπουλος ἐπεσκέφθη, ἵνα ἐκεῖθεν πορισθῇ πρακτικὰ διδάγματα, τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Σμύρνην καὶ τὰς Ἀθήνας (1841). Τότε ὁ Παπαδόπουλος ἐγνώρισε καὶ διὰ στενῆς φιλίας συνεδέθη πρὸς τὸν ἔσχατον πατριώτην Βλάχον φιλόλογον, τὸν Ἡλιάδην Ροδαλέσκον, εἰς ὃν ὁ Ἡγεμὼν Γκίκας εἶχεν ἀναθέσει τὴν ὁργάνωσιν τῶν σχολείων τῆς Μέσης ἐκπαίδευσεως, εἰς δὲ τὸν Παπαδόπουλον τῶν τῆς δημοτικῆς.

Μεταξὺ τῶν ἀνεψιῶν τοῦ Ἡγεμόνος Γκίκα ὑπῆρξε καὶ ἡ κατόπιν διάσημος συγγραφεὺς ἀναδειχθεῖσα ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Δώρα Ἰστριας (Dora d'Istria), Ἑλένη Γκίκα, ἡ συζευχθεῖσα τὸν πρίγκηπα Ἰωάννην Μασσάλσκη, τῆς ὁποίας τὴν ἐκπαίδευσιν ἐπεμελήθη ὁ Παπαδόπουλος, ἐνοταλάξας εἰς τὴν ψυχὴν τῆς τὴν πρὸς τὴν φιλογλίαν καὶ τὴν ἄλλην θύραθεν παιδείαν ἀγάπην. Μετ' εὖ-

γνωμοσύνης δ' αὕτη ἀνεμυμνήσκετο πάντοτε τοῦ διδασκάλου της καὶ ἀλληλογραφίαν πρὸς αὐτὸν διειήρει. Ἐπισκεφθεῖσα δὲ τὴν Ἑλλάδα ἐν ἔτει 1860, περιῆλθεν αὐτὴν μετὰ τοῦ Παπαδοπούλου καὶ πολλὰ περὶ Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν συνέγραψεν ἕξ ἐμπνεύσεως τοῦ διδασκάλου της.

Ἐκθροιοθέντος τοῦ ἡγεμόνος Γκίκα ἐν ἔτει 1842 (1) ὁ Παπαδόπουλος ἠκολούθησεν αὐτὸν εἰς Γερμανίαν, παραμείνας παρ' αὐτῷ δύο ἔτη. Κατ' ἐντολὴν τοῦ ἡγεμόνος ἐπεσκέφθη τὰ ἐν Γερμανίᾳ ἐκπαιδευτήρια, ἵνα ἐν τῷ καταλληλοτέρῳ τούτων εἰσαχθῶσιν οἱ ἀνεψιοὶ τοῦ ἡγεμόνος πρὸς ἐκπαίδευσιν. Καὶ ἐκ ταύτης αὐθις τῆς ἀφορμῆς ὁ Παπαδόπουλος ἐμελέτησε τὸ προσηκόν τῇ Ἑλλάδι ἐκπαιδευτικὸν καὶ παιδαγωγικὸν σύστημα. Ἐκτοτε δὲ συνέλαβε τὴν ἰδέαν ἰδρύσεως ἐν Ἀθήναις Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου πρὸς εὐκολίαν ἰδίως τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τῇ Ἀνατολῇ, ὧν τὰ τέκνα δὲν ἠδύναιτο, πρόσηβοι καὶ ἔφηβοι, νὰ ἔλθωσιν εἰς Ἀθήνας πρὸς φοίτησιν εἰς τὸ Γυμνάσιον, τὸ μόνον τότε ὑπάρχον, ἀπροστίεντοι καὶ ἄνευ τῆς προσηκόουσ ἐπιτηρώσεως. Ἀγαθὴ δὲ συγκυρία πρὸς πραγματοποιήσιν τῆς ἰδέας ταύτης τοῦ Παπαδοπούλου ἐγένετο ἡ πρόσκλησις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ τότε πρωθυπουργοῦ Ἀλέξανδρου Μαυροκορδάτου (1844), ἵνα κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐγινώριζε καλῶς τὸν Παπαδόπουλον καὶ ἐπεθύμει νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν ἱκανότητα αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι πρὸς ἐκπαιδευτικούς καὶ παιδαγωγικούς σκοπούς. Οὕτω ὁ Γκίκας ἀπεφάσισε νὰ ἀποχωρισθῇ αὐτοῦ χάριν τῆς Ἑλλάδος, ἐναγκαλισθεὶς δ' αὐτὸν τῷ εἶπε· «μακαρίζω τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον θὰ ὑπηρετήσης» καὶ ἔθηκεν ἰδίᾳ χειρὶ εἰς τὸν κόλπον του τὸ βαρύτεμον ὄρολόγιόν του εἰς ἀνάμνησιν.

Ἦτο καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Γκίκας ἐκ τῶν Ἡγεμόνων ἐκείνων, οἵτινες ὁπωσοῦντε ὠφέλιμοι ἀπέβησαν εἰς τὴν Βλαχίαν, τοὺς ὁποίους ὁμως οἱ νῦν Ρωμοῦνοι μετὰ περιφρονήσεως καλοῦσι Φαναριώτας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἐγχωρίους αὐτῶν Ἡγεμόνας, καὶ ὡς

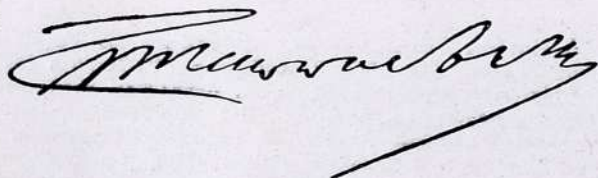
1) Ὁ Ἀλέξανδρος Γκίκας διεδέχθη τὸν ἀδελφόν του Γρηγόριον εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βλαχίας, διορισθεὶς Ὁσποδάρης τὴν 21 Μαρτίου 1834 ὑπὸ τῆς Τουρκίας, τῇ ἐπινεύσει τῆς Ῥωσσίας, ἥτις, εἰσβαλοῦσα, κατεῖχε τότε στρατιωτικῶς τὰς δύο παριστρίους ἡγεμονίας. Ὁ Ἀλέξανδρος Γκίκας ἦτο γενναϊόφρων, ἀφιλοκερδής, φύσει φιλελεύθερος καὶ ἀγαθῶν προθέσεων, ἀλλ' ἐφοβούμενος τοὺς Ῥώσσους δὲν ἐτόλμα ν' ἀκολουθήσῃ τὴν βλαχικὴν νεολαίαν εἰς τὰς φιλελευθέρους ὁρμάς της. Κατόπιν σφοδρᾶς ἀντιπολιτευσεως ἐν τῇ Βουλῇ καὶ ἐκραγέντων ἐπαναστατικῶν κινήματων, ἐξέπεσε τῆς ἀρχῆς τῷ 1842.

ἀντιπροσωπεύοντας τὴν Τουρκικὴν διοίκησιν τῶν Ἑγεμονιῶν, ὥσαι τῶν Τούρκων τοπαρχῶν ἢ διοικήσις θὰ εἶχεν ἀποβῆ ταῖς Ἑγεμονίαις τῆς παρὰ τὸν Ἰοτρον χριστιανικωτέρα !...

Ὁ Μαυροκορδάσις, ἅμα κατελθόντα εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Παπαδόπουλον, μετεχειρίσθη εἰς διπλωματικὴν ἀποστολὴν παρὰ τοῖς Οὐγγροις, μεθ' ὧν διετέλει εἰς συνεννοήσεις περὶ συνομολογήσεως συνθήκης συμμαχίας· « Πήγαινε », εἶπεν εἰς τὸν Παπαδόπουλον, νὰ μεταλάβῃς πρῶτα καὶ ἔλα ὅστερα νὰ ὀράω ὁ ἴδιος εἰς τὸν ἔπεν-»
« δότην σου τὰ μυστικὰ ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα θὰ πάρῃς μαζὺ σου. »

Ὁ Παπαδόπουλος ἐξετέλεσε τὴν κινδυνώδη ἀποστολὴν, καθ' ὁδὸν δὲ ἐκινδύνευσε ν' ἀποθάνῃ προσβληθεὶς ἐκ χολέρας κατὰ τὴν διὰ τῆς βορείας Μακεδονίας διάβασιν. Ἀλλ' ἀνελθόντος εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κωλέτη ἡ περαιτέρω πρὸς τοὺς Οὐγγρους ἐνέργεια ἐγκατελείφθη.

Ὁ Παπαδόπουλος ἅμα κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Γυμνάσιον (1844), βραδύτερον δὲ καθηγητὴς τῆς καλλιτεχνικῆς μυθολογίας καὶ τῆς ἱστορίας τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Πολυτεχνεῖον (1848), διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1863. Κάποτε ἐτίμησαν τὰς παραδόσεις του περὶ καλλιτεχνίας εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον καὶ οἱ βασιλεῖς τοσούτον ἦσαν αὐταὶ ὀνόμασαι προσφομιάζουσαι μᾶλλον πρὸς διαλέξεις· διότι ἢ ἀπὸ καθέδρας διδασκαλία τοῦ Παπαδοπούλου κατέθειλε τοὺς ἀκροατὰς τοῦ Σιγμύλος καὶ εὐφραδῆς, καλλίλογος καὶ καλλιεπῆς, πεπρωκισμένος δι' ἰσχυροῦς μνήμης, πολυμαθῆς καὶ κάτοχος γνώσεων περικύλων, κοσμοπολίτης, ἅτε ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας περιελθὼν Ἀσιατὴν καὶ Δύσιν, διήνθιζε τὴν ὁμιλίαν του δι' εἰκόνων καὶ μεταφορῶν, αἵτινες ἐτήρουν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀκροατοῦ προσηλωμένην εἰς τὸ στόμα του· σπανίως ἔρριπτε τὸ βλέμμα εἰς τὰς σημειώσεις του, αἵτινες πυκναὶ καὶ γεγραμμέναι διὰ χαρακτῆρος, ὃν ἐκεῖνος μόνος ἐγνώριζε ν' ἀναγινώσκῃ καὶ οὗτος δεῖγμα ἔοικε ἢ παρατιθεμένη ὑπογραφή του,

ὡμοίαζον πρὸς σημεῖα ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ὅτε ἐδίδασκεν ἱστορίαν, πολλάκις κατήρχετο τῆς ἔδρας καὶ περιπατῶν μὲ τὰς χεῖρας ὅπισθεν συμπεπλεγμένας, οἷον εἰ ἀπήγγελλε λόγον παρὰ μάθημα. Καίτοι μικρὸς τὸ σῶμα, ὅμως ἐπεβάλλετο ἐκ τοῦ αὐστηροῦ αὐτοῦ ἡθους εἰς τοὺς μαθητάς. Πολλάκις ἤκουσα τὸν ἀειμνηστον Τρικούπην εὐφρόμως ἀναμνησκόμενον τῆς διδασκαλίας τοῦ Παπαδοπούλου, ὡς καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Γυμνασίῳ, οὗ καὶ ἐκεῖνος διετέλεσε μαθητής.

Τὴν ἰδέαν περὶ ἰδρύσεως Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου, ἀξίον τοῦ ὀνόματος, ἐπραγματοποίησεν ὁ Παπαδόπουλος ἐν ἔτει 1849, παραλαβὼν συνεργάτην καὶ τὸν Σταθόπουλον, καθηγῆ τὴν τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν. ἄριστον μεταξὺ τῶν τότε, ἀλλὰ προωρώς καταβληθέντα ἐκ δεινῆς νόσου. Τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐνάργεως τῶν μαθημάτων τοῦ Ἑλλην. Ἐκπαιδευτηρίου ἐγένοντο κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1849 ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Δοσίου οἰκίᾳ, κατὰ τὴν Πλάκαν, ὅπου τότε συνεκέντρούντο αἱ Ἀθῆναι. Βραδύτερον δέ, κατὰ τὸ 1856, ἐκτίσθησαν τὰ ὅπισθεν τοῦ Πανεπιστημίου κτίρια, ὅπου ἐγκατεστάθη τότε τὸ Ἑλλην. Ἐκπαιδευτήριον ταῦτα περιελθόντα εἰς τὸ Ἑθνικὸν Πανεπιστήμιον ἀπὸ τοῦ 1863 περικλείουσι τὸ Φυσιογραφικὸν Μουσεῖον, τὸ Ἀνατομικόν, τὴν Ἀστυνομικὴν καὶ τὸ οἰκόμενον, ὅπου ἀνηγέρθη κατόπιν ἡ εὐρεία τῆς Νομικῆς Σχολῆς αἰθουσα.

Εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτήριον συνέρρεον ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ πολλοὶ νέοι ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῆς δούλης Ἑλλάδος. Ἐστειλλον οἱ πατέρες τοὺς υἱοὺς αὐτῶν νὰ γευνῶσι τὰ νάματα τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ παρὰ τὸν Ἰλισόν, ἵνα ἀναπνεύσωσι τὸν ἐλεύθερον αἴερα καὶ ἀποκομίσωσιν εἰς τὰς πατρίδας τῶν ἐπανερχόμενοι τὴν πρὸς τὴν Μητροπόλιν καὶ τὴν ἑλευθερίαν ἀγάπην, τὴν συμφυᾶ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τὴν θεμελιώδη βάσιν, ἐφ' ἧς στήριζεται ἡ ἀνθρωπίνῃ ἀνάπτυξις καὶ ἡ τῶν κοινωνιῶν ἐξέλιξις. Ποσάκις ἐν τῷ κατόπιν βίῳ ἄφατον ἡσθάνθη χαράν, ὅσάκις ἔτυχε νὰ συναντήσω ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ συντερόφιστον τοῦ Ἑλλην. Ἐκπαιδευτηρίου καὶ ν' ἀναπολήσωμεν τὰς ἡμέρας τῆς νεότητος! Πρῶτος δ' ἤρχετο εἰς τὸ στόμα ἡμῶν ὁ Παπαδόπουλος, οὗ πάντες μετὰ σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης ἀνεμνησκόμεθα.

Ὁ Παπαδόπουλος ἐδημοσιογράφει ἐνίοτε καὶ εἰς τὸν «Αἰῶνα» τοῦ Φιλήμονος ἐπὶ θεμάτων φλεγόντων, ἀλλ' ἦτο δομὴς πρὸς

τοὺς ξένους καὶ τ' ἄρθρα του ἀπῆρεσκον πρὸς τὴν Αὐλὴν· εἰς τοῦτο δὲ καὶ ἀπεδίδετο ὁ μὴ διορισμός του ὡς καθηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ὅπου θὰ ἐλάμπρυνεν οἰανδήποτε ἔδραν καὶ ἂν κατελάμβανεν. Ἀπέσχε δ' ἐπιμελῶς ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὴν ἐνεργὸν πολιτικὴν. Τῇ ἐπιμόνῳ ὁμῶς τοῦ Ἀεληγεώργη ἀπαιτήσῃ (πρῶτῃν καὶ τούτου μαθητοῦ του ἐν τῷ Γυμνασίῳ) ἐδέχθη θέσιν τμηματάρχου ἐν τῷ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργείῳ (1870), ἐκεῖθεν δὲ ὡς ἀπὸ σκοπιᾶς ἀγρύπνως ἐπεσκόπει τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἰδίως τοῦ Πανσλαβισμοῦ τὰς ἐνεργείας, ὃν ἐθεώρει τὸν ἄσπονδον τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐχθρὸν καὶ ἐφοβείτο τὴν ὁρπὴν αὐτοῦ, ὅπως ὁ φίλος του Ἡλιάδης Ραδουλέσκου, ὅστις εἰς τὰς Ἀναμνήσεις του (*Souvenirs et impressions d'un proserit, Paris, 1850*), ἐξόριστος ἐν Παρισίοις, προεκάλει τὴν προσοχὴν τῶν πατριωτῶν αὐτοῦ εἰς τὸ χαῖνον πρὸ τῶν ποδῶν των βάρανθρον, τὸ ἔτοιμον νὰ τοὺς καταπίῃ καὶ ὅπερ ὀνομάζεται Πανσλαβισμός. Ἀλλ' οἱ Ρουμοῦνοι ἐπιτιχόντες, χάρις εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν ἔθνηκοτήτων ἔμμονον πολιτικὴν τοῦ Ναπολέοντος Γ', τὴν ἐκείναι τῶν ἡγεμονιῶν καὶ συνταχθέντες εἰς Βασιλεῖον καὶ δεσπότην προαγόμενοι, κατέστησαν προπύργιον κατὰ τῆς πρὸς τὴν χώραν των ὁρπῆς τῶν Σλαβῶν τῶν τὴν διοίκησιν εἶχον πολλὰκις δοκιμάσει.

Ἀπὸ τῶν ἰδεῶν τούτων ἀγόμενος ὁ Παπαδόπουλος ἐσχεδιάζεν ἀπὸ τοῦ 1866 τὴν οὐσίαν Σύλλογον ἀποστολῇ ἔχοντος τὴν διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς ἐθνικῆς ἰδέας ἰδίως ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, ὅπου ὁ Παπαδόπουλος διεώρα τὸν κίνδυνον ἐπικείμενον ἐκ τῆς γειτνιάσεως καὶ τῆς ἐγκατασπορᾶς βουλγαροφώνων πληθυσμῶν. Τὴν πραγματοποίησιν δὲ τοῦ μεγάλου τούτου σχεδίου κατώρθωσεν ἐν ἔτει 1869 τῇ βοηθείᾳ ἀνδρῶν ἐκ τῶν κρατίστων ἐν τοῖς γράμμασι καὶ τῷ πλούτῳ καὶ τῇ κοινωνικῇ ὑπεροχῇ, οἷοι ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦττος, ὁ Κωνστ. Δόσιος, ὁ Μάρκος Ρενιέρης, ὁ Νικόλαος Μαυροκορδάτος, ὁ Π. Ρομπότης, ὁ Κωνστ. Παπαρηγόπουλος, ὁ Κ. Μουρούζης, ὁ Λέων Μελάς, ὁ Γ. Βασιλείου, ὁ Παῦλος Λάμπρος, ὁ Κ. Ν. Κωσιτῆς, ὁ Χαρίλ. Τρικούπης κλπ., τῇ κοινῇ συμπράξει τῶν ὁποίων ἰδρύθη κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1869 ὁ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Σύλλογος, τοῦ ὁποίου πρῶτος Πρόεδρος ὑπῆρξεν ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦττος καὶ Γενικὸς Γραμματεὺς ὁ Γρηγόριος Παπαδόπουλος, διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ θανάτου του (1873), ὅστις ἦτο ἡ ψυχὴ καὶ ὁ δραστηριώτερος αὐτοῦ ἐργάτης· διότι ὁ

Παπαδόπουλος ἦτο φύσει ἀκαταπόνητος, ὁρῶν πρὸς ὃ ἀνελάμβανεν ἔργον, ἀεικίνητος καὶ διὰ τῆς εὐγλώτιου ὁμιλίας του πείθων καὶ ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν του προσεταιριζόμενος τοὺς ἀκροωμένους. Ἐνθυμοῦμαι, ὅτε ἐν ἔτει 1871 ἦλθον ἐκ Κερκύρας, ὅπου διετέλουν Ἐφέτης, εἰς Ἀθήνας καὶ μετέβην εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ἵνα χαιρετήσω τὸν παλαιὸν διδάσκαλόν μου, εὖρον αὐτὸν ἔχοντα ἐπὶ τοῦ γραφείου αὐτοῦ ἀνεπτυγμένον τὸν χάριτην τῆς Μακεδονίας καὶ ἀναπτύσσοντα ἐν συναρπαζούσῃ ὁμιλίᾳ πρὸς περιστάσας τὰς περὶ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἐθνικῆς δράσεως ἰδέας του, τοὺς πιθανοὺς κινδύνους, τὰ ἐπιπροσθούντα εἰς τὸ ἔργον στοιχεῖα καὶ τὸν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἐμνήσθην ἡμερῶν ἀρχαίων, ὅτε ἠκροώμην αὐτοῦ διδάσκοντος ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ἐκπαιδευτηρίῳ. Ἐπὶ τοῦ Χάρτιου διὰ μολυβδόσπων πολυχρῶμων εἶχε χαράξει ζώνας ἐπιρροῆς καὶ ἐπὶ τούτου ἀνέπτυσε τὰς ἰδέας του.

Ὁ Σύλλογος, ἅμα ἰδρυθεὶς, προσέκαλεσε τὰς ὑπονοίας ξένης Δυνάμεως περὶ τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῆς ἐνεργείας του, καὶ ἐζητήθησαν ἐξηγήσεις καὶ παρενέβη καὶ αὐτὰς ὁ Βασιλεὺς πρὸς λήξιν τοῦ διπλωματικοῦ τούτου ἐπεισοδίου. Ὁ Σύλλογος παρέσχεν εἰς τὴν ἐθνικὴν ὑπόθεσιν πολυτίμους ὑπηρεσίας, χωρὶν ἐπὶ τὰ ἔργα, αὐτὰ ἐχώρασαν οἱ συστήσαντες αὐτόν. Ἀλλὰ ἐν ἔτει 1885 ἐπῆλθε διαφωνία μετὰ τὸ Διοικητικὸν αὐτοῦ Συμβουλίου καὶ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἔκιοτε καὶ τὰ οἰκονομικὰ αὐτοῦ μέσα καὶ ἡ καθόλου ἐνέργεια ἐχαλαρώθη. Ἐν τῷ ὅπως ὅμως γειναῖοι χορηγοὶ ἐκ τῶν ἔξω ἔσπευσαν εἰς ἀρωγὴν αὐτοῦ καὶ αἱ οἰκονομικαὶ αὐτοῦ δυνάμεις ἐτοιώθησαν. Ἀντηρόν μόνον εἶπε τανῦν, ὅτι ἠραιώθησαν εἰς βαθμὸν ἐμπιέοντα τὴν ἀποθάρρυνσιν ἐν τῷ ἔργῳ, αἱ ἔξωθεν χορηγίαι καὶ τὰ πρῶτα πλούσια κληροδοτήματα τῶν ὁμογενῶν.

Ὁ Παπαδόπουλος διετέλεσε καὶ Διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου (1862) καὶ Σύμβουλος παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας, διότι ἐν τοῖς παιδαγωγικοῖς ἦτο τότε εἰδικὸς καὶ βαθὺς γνώστης τῶν πρὸς βελτίωσιν τῆς παρ' ἡμῖν παιδείας δεομένων, ἐκδοὺς καὶ πολυτίμον περὶ παιδαγωγικῆς Ἐγχειρίδιον δι' ὃ καὶ καθ' ὑπόδειξιν αὐτοῦ συνετάχθησαν ἐπὶ τὸ τελειότερον τὰ προγράμματα τῶν σπουδῶν τοῦ Διδασκαλείου, τοῦ Ἀρσαλείου, τοῦ Πολυτεχνείου, τοῦ Ἀμαλείου καὶ τοῦ Ὀρφανοτροφείου Χατζηκώστα. Ἀλλὰ τὸν Παπαδόπουλον ἀπησχόλησεν, ὥς εἰκός, καὶ τὸ περὶ ἐκπαιδεύσεως τῆς

Ἑλληνίδος γυναικὸς ζήτημα, διότι δὲν ἐλάνθανεν αὐτὸν οὐκ ἡ γυνὴ ἀποτελεῖ τὴν κρηπίδα τῆς οἰκογενείας καὶ τὸν ἀριστον παράγοντα τῆς οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς. Ἐφ' ᾧ ἐν ἔτει 1866 ἀπήγγειλε λόγον θανμάσιον δημοσιευθέντα ἐν τῷ Ἀθηναίῳ «Περὶ γυναικὸς καὶ Ἑλληνίδος», τοῦ ὁποίου ἄξιον εἶνε νὰ ἀναδημοσιευθῇ ἐνταῦθα ἡ ἐξῆς παράγραφος : «Εἰς τὴν γυναῖκα ἀπόκειται τὸ μέλλον τῆς » Πατρίδος, διότι πᾶν τὸ μὴ ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας ἐξερχόμενον δὲν ἐπιδροῖ εἰς τὴν κοινωνικὴν τάξιν. Ἡ γυνὴ λειαίνει τὴν » πτραχύτητα τῶν ἡθῶν ἡμῶν, καθηδύνουσα τὰς κοινωνικὰς σχέσεις, » διαπλάττουσα τοὺς τρόπους ἡμῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ θέλει ἀποξέσει » τὸ σκατὸν καὶ ἐμπνεύσει φρονικὴν χάριν εἰς τὸν λόγον, διότι ἡ » τεχνιτὴ γλῶσσα τῶν λογίων μόνον διερχομένη διὰ τῶν χειλέων » αὐτῆς θέλει ἀποβάλλει τὴν ψυχρὰν καὶ ἀριστοκρατικὴν αὐτῆς » δυσκαμψίαν. »

Ὁθεν τοῦ Ἑργαστηρίου τῶν Ἀπόρων γυναικῶν καὶ τοῦ πρώτου τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν Συλλόγου αὐτὸς ἔδωκε τὴν ἰδέαν καὶ ἔθηκε τὰς βάσεις, συντάξας ὁ ἴδιος καὶ τὸν ὀργανισμόν αὐτοῦ. Καὶ ὁ Σύλλογος οὗτος εὐδοκμεῖ ὑπὸ τὴν φιλοπόλιδα καὶ εὐεργετικὴν διοίκησιν εὐγενεστάτων δεσποινῶν, διδάσκων τέχνας, τέως ἀγνώστους τῷ ἔν Ἑλλάδι γυναικίῳ φύλῳ, Ἀπασχολεῖ ἑκατοντάδας ἐργατίδων, αἷς παρέχει οὕτω τὰ μέσα τῆς συντηρήσεως καὶ ἀποτρέπει ἀπὸ ἐκλύτου βίου, ἐχρησίζοντας δὲ καὶ ὡς ὑπόδειγμα πρὸς ἴδρουν ὁμοίων Συλλόγων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις.

Καὶ εἰς τὴν σύστασιν τοῦ Ὁδείου οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν ὁ Παπαδόπουλος, «οὐχὶ ἀπλῶς ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς Σχολεῖον Μουσικῆς, ἀλλ' ὅπως συντελέσῃ ἰδίως εἰς τὴν μόρφωσιν μουσικοῦ αἵματος ἐν Ἑλλάδι, συμφώνως πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ ὅπως περισώσῃ τὰ πολυτιμώτατα καὶ ἀρχαῖα μελικά » θέματα, τὰ ἀπανταχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα » μεταδοθέντα, γνωστῆς οὔσης τῆς ἐπιμονῆς, δι' ἧς τὰ μελικά » θέματα παραμένουσι μετὰ αἰῶνας ὅλους παρὰ τοῖς λαοῖς, καὶ » τέλος ὅπως ἐξυψώσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν » πρὸς τὴν ἐμπρέπουσαν αὐτῇ περιωπὴν».

Τέλος τοῦ Παπαδοπούλου τὴν ἐπωφελεῇ σύμπραξιν ἀπαντιῶμεν ἐν τῇ πρώτῃ ἐν ἔτει 1870 τελέσει τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, συμφώνως τῇ διαθήκῃ, τοῦ ἀειμνήστου Εὐαγγέλου Ζάππα. Ὁ Παπαδόπουλος μετὰ τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου, τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ προγράμματος τῶν

ἀγώνων, ὀρίσαντες τὸ εἶδος τῶν ἀγωνισμάτων καὶ τὴν ὀνοματολογίαν αὐτῶν. Διετέλεσε δὲ ὁ Παπαδόπουλος μέλος τῆς διαρκoῦς Ἐπιτροπῆς μέχρι τοῦ θανάτου του.

Ἄλλὰ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ δὲν συνιστᾶτο Σύλλογος ἄνευ τῆς ὀδηγίας καὶ συμβουλῆς αὐτοῦ.

Ὡς συγγραφεὺς ὁ Παπαδόπουλος κατέχει ὀμολογουμένως σπουδαίαν θέσιν μεταξὺ τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς του. Ἐγγραφε μετὰ καταπληκτικῆς εὐκολίας καὶ χάριτος. Ἡ βαθεῖα αὐτοῦ γνώσις τῶν θεμάτων, περὶ ἃ ἡσχολεῖτο, καθίστα τὸν κάλαμον αὐτοῦ ῥέοντα ἀπροσκόπως, ὥστε σπανίως παρίστατο ἀνάγκη διορθώσεως τῶν γεγραμμένων. Τοῦτο ἴσως συνειτέλεσεν ὥστε ἐν μέσῳ τῶν πυντοίων ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων ἀσχολιῶν νὰ καταλήπῃ ἀξιοζήλους διατριβὰς καὶ μονογραφίας, ὧν αἱ σπουδαιότεραι εἰσὶν αἱ ἑξῆς :

1) Περὶ σχέσεως τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν (γαλλιστὶ ἐν Βουκουρεστίῳ, 1840) λόγος ἐναρκτήριος τῶν μαθημάτων ἐν τῷ Λυκείῳ τοῦ Ἀγίου Σάββα.

2) Εἰκρίσις τῆς Ἱστορίας Δειῆ (ἐν Ἀθήναις 1845).

3) Καλλιτεχνιολογία μετὰ πινάκων.

Δοκίμιον καλλιτεχνιολογικῆς ὀνοματολογίας
Ἀρχιτεκτονικῆς.

Ἑλληνικὴ Καλλιτεχνιολογία πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τοῦ Πολυτεχνείου.

Καλλιτεχνικὴ μυθολογία

Τεχνοποικὴ

(Διθγογραφημένα)

4) Περὶ τοῦ Θρασυλλείου μνημείου (1850).

5) Περὶ τοῦ Λυσικρατείου μνημείου (1852).

6) Περὶ Δημοσθένους καὶ τῆς ἐν τῷ Βασιλικῷ κήπῳ ἀνασκαφείσης μαρμαρίνης κεφαλῆς (1855).

7) Περιγραφὴ σφραγιδολίθων ἀνεκδότων (1855).

8) Περὶ σφραγίδος εἰκονιζούσης τὸν Θησέα (1858).

9) Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις (1859) (μεταφρασθὲν καὶ γαλλιστί).

10) Περὶ τοῦ ἐν Βλαχίᾳ Ἑλληνισμοῦ (1859).

11) Περὶ τῆς τοπογραφίας τῆς Πηνυκὸς (1861).

- 12) Ἀρχαιολογία Σύρου, κατόπιν γενομένων ἐκεῖ ἀνασκαφῶν καὶ ἀνακαλύψεως νεκροταφείου (1864).
- 13) Περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης (1865).
- 14) Ἄσματα τῶν ἐν Κοροικῇ Ἑλλήνων (1865).
- 15) Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἐν Μάνη Στεφανιοπούλων, χρονογραφία (1865).
- 16) Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον Πατριόρχην Γρηγόριον τὸν Ε', τόμοι δύο (1865).
- 17) Περὶ τῆς ἐπιρροῆς τῆς Ἱταλικῆς ἐπὶ τῆς δημοτικῆς γλώσσης τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων (1866).
- 18) Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι σχολῆς τῶν τεχνῶν καὶ τῶν προγενεστέρων Ἑλληνικῶν Σχολείων (1866).
- 19) Περὶ γυναικὸς Ἑλληνίδος (1866).
- 20) Δοκίμιον πρακτικῶν παιδαγωγικῶν ὁδηγιῶν.
- 21) Περὶ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος.
- 22) Ἐκθεσις τῶν Ἑλλαδικῶν τοῦ 1870 κατὰ τὴν τέλει τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων (Συναγωγή Καλλιτεχνίας).
- 23) Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀνωτέρας Ἐκπαιδεύσεως, γαλλοῦτί-αἰτῆται τοῦ τότε Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας ἐν Γαλλίᾳ Δουρουῆ (1867).
- 24) Ὁ περὶ Ἑλληνικῶν Σχολείων τόμος. Σημειώσεις περὶ Ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ περὶ τοῦ Διδασκαλείου (1863).
- 25) Ὑπόμνημα περὶ Διδασκαλείου καὶ περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Τὸ Βουλγαρικὸν σχίσμα (1870) εὔρε τὸν Παπαδόπουλον ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τὸν Δεληγεώργην Πρωθυπουργὸν καὶ Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐν τούτῳ αἱ συμβουλαὶ τοῦ Παπαδοπούλου καὶ ἡ δρᾶσίς του ὑπῆρξαν πολύτιμοι. Ἡ δημιουργηθεῖσα ἐκ τοῦ σχίσματος κατάστασις ἐδέετο συντόνου ἐπὶ τόπου ἐνεργείας καὶ ὁδηγιῶν πρὸς τοὺς Προξένους ἐμπεριστατωμένων καὶ λεπτομερῶν. Ἐκρίθη ἀναγκαῖον καὶ σκοπιμώτερον τὰ σταλῆ εἰς Μακεδονίαν καὶ Θράκην ὁ Παπαδόπουλος, ὡς ὁ πάντων ἀρμοδιώτερος πρὸς τοιοῦτον ἔργον· ἀλλ' αἱ ἀντενέργειαι ξένης καὶ πάλιν Δυνάμεως ἐπήνεγκον τὴν ἀναβολὴν τῆς ἀποστολῆς, ἥτις

μόνον κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1873, πρωθυπουργοῦντος τοῦ Δεληγεώργη, κατορθώθη νὰ πραγματοποιηθῇ.

Τὸ ἔργον τοῦ ἀποστόλου τῆς Μητροπόλεως ἔβαινε θαυμασίως· ἡ εὐγλωττος αὐτοῦ φωνὴ ἔπειθε καὶ συνεκίνει καὶ οἱ παραπλανηθέντες βουλγαρόφωνοι Ἕλληνες, ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν, ἡσπάζοντο τοὺς ὁμοεθνεῖς αὐτῶν τοὺς ἐμμένοντας ἀκλονήτους εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των. Ἐν Σέρραις εὗρισκόμενος ὁ Παπαδόπουλος, ἔγραφε πρὸς τὴν σύζυγόν του : « Ὅσον μελλεῖται ἐκ τοῦ σύγγενος τὰ ζητήματα, πείθομαι διὰ αἱ Σέρραι δύνανται νὰ ὁργανωθῶσιν εἰς σπουδαιότατον προπύργιον τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐἴνε σημεῖον ἐπικαιρότατον διὰ τοῦτο σκέπτομαι, ὅτι ἡβραδύτερον θὰ χρειασθῇ ἢ ἀφήσω τὴν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ θέσιν μου καὶ νὰ ἐγκατασταθῶμεν ὅλοι ἐδῶ οἰκογενειακῶς. Ἄλλ' ἐδῶ ὥς ἀπλοῦς Πρόξενος πρέπει νὰ διενθύνω τὰς ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν ἐθνικὰς ἐργασίας ».

Ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασεν ὁ θεομὸς πατριώτης νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιόν του ! Τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁ χειμὼν ἦτο ἐκτάκτως δοιμύς. Ἐν μέσῳ Δεκεμβρίου ὁ ἀκαταπόνητος ἐργάτης τῆς ἐθνικῆς ἰδέας ἐξηκολούθη ἐπιπορευόμενος. Καταληφθεὶς καθ' ὁδὸν ὑπὸ πυκνῆς χύσεως καὶ μέγας ἐπὶ ὥρας ἐκτεθειμένος εἰς δοιμὴν ψυχῆς, πρὸς βλήθη ὑπὸ ἰσχυρᾶς βρογχίτιδος, ἀποῦ ἤδη ἐκ τῶν κακουχιῶν τοῦ ταξειδίου εἶχε προσβληθῇ ἐκ διαταράξεων, αἵτινες ἔδωκαν κατόπιν ἀφορμὴν νὰ πιστευθῇ ὅτι ἐδηλητηριάσθη ὑπὸ Βουλγάρων. Οὕτως ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς νοσηλείαν εἰς Σέρρας. Τούτου γνωσθέντος ἐν Ἀθήναις ἐοιτάλη ἐπὶ τούτῳ αἰμόπλοιον εἰς Καβάλλαν καὶ μετέφερεν αὐτὸν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἡ νόσος ἐιρᾷ ἐπὶ τὰ χεῖρω. Ὁ ἰατρὸς Μιχαὴλ Παπαδόπουλος, πατριώτης ἐνθερμος καὶ ἐνθους αὐτοῦ συνεργάτης, ἐξετάζων αὐτὸν ὠχρίασεν : « Ὁχρίᾳς », πῶ λέγει ὁ Παπαδόπουλος, « διότι διέγνωσας ὅτι ἀποθνήσκω ; » Στραιωτῆς τῆς Πατριδος ὀφείλω τὴν ζωὴν μου εἰς αὐτήν· μόνον τῆς οἰκογενείας μου ἢ ἀνάμνησις μὲ κάμνει νὰ πονῶ. »

Ὁ Γρηγόριος Παπαδόπουλος ἀπέθανε τὴν 23 Δεκεμβρίου 1873. Ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Μακεδονίαν συγκίνησις ἐπὶ τῇ εἰδήσει τοῦ θανάτου του ὑπῆρξε μεγίστη. Ἐν Ἀθήναις δὲ οἱ γνωρίζοντες αὐτὸν ἐκ τοῦ σύγγενος καὶ τὴν ἐν τοῖς ἐθνικοῖς ζητήμασι πατριωτικωτάτην αὐτοῦ δρασιν, ἐθροήνησαν τὴν ἀπώλειαν τοιοῦτου ἀνδρός. Ἡ κηδεία του γενομένη ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπῆρξε δημοτελεστάτη, συνοδευόντος τὴν ἐκφορὰν του καὶ τοῦ Βαλῆ

Θεσσαλονίκης Μιδαὰι Παοᾶ, ὅλου τοῦ Προξενικοῦ Σώματος καὶ τουρκικοῦ στρατοῦ, πάντων τῶν σχολείων, μὴ ἐξαιρουμένων καὶ τῶν τουρκικῶν καὶ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ, μεθ' οὗ ὁ Παπαδόπουλος διετέλει ἐν συνεννοήσει πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς αὐτὸ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς.

Ὁ νεκρὸς αὐτοῦ χάριν τιμῆς ἐτάφη ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ ὀπισθεν τοῦ ἁγίου βήματος, ὃ δὲ Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος Βλτικιώτης κατερχόμενον τὸ φέρετρον αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον ἐκάλυψε διὰ τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας.

«Οὐδεμίαν ἀναφέρομεν ὑπερβολήν», ἔγραψεν ὁ Φιλήμων ἐν τῷ »Αἰῶνι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γρηγορίου Παπαδοπούλου, «λέγοντες, »ὅτι ἦτο ὁ μόνος ἐν Ἑλλάδι, ὅστις ἐγίνωσκεν ἀκριβῶς ἐν τίσι παλιρροίαις διακυμαίνονται καὶ μεταξὺ τίνων ἐλπίδων καὶ φόβων διαβιοῦσιν οὐ μόνον οἱ Ἕλληνες τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, οἱ τῆς Αἰγυπτίου καὶ τῆς Παλαιστίνης, οἱ τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας καὶ τῆς Ἀλβανίας ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ τῆς Ὀρίκης καὶ Μακεδονίας καὶ οἱ τῆς Ρωμανίας. Οὕτως δὲ αὖ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπειργάσατο εἰς πολιτικὰ. Καὶ πῶς ἤθελεν ἄνευ αὐτοῦ ἡ Ἑλλὰς ἀναμυχθῇ εἰς τὸ Βουλγαρικὸν ζήτημα, πῶς εἰς τὸ Μοναστηριακὸν καὶ πῶς εἰς τὸ τοῦ Παισαρχοῦ τῶν Ἱεροσολύμων; Ἀλλὰ καὶ ὅσα ἄλλα ἀγαθὰ προσεπόρισεν εἰς τοὺς ἀδελφούς μας ἢ εἰς εἰρηνικὴν τροπὴν τῆς πρὸς τὴν ὁμορὸν ἐπικράτειαν πολιτικῆς μας, ὑπὲρ ἧς οὐ μικρὸν συνετέλεσεν ὁ Γρηγόριος Παπαδόπουλος, καὶ ταῦτα δὲν θὰ μείνωσιν ὑπὸ τῆς Ἱστορίας ἀμαρτύρητα».

Τῶν συγχρόνων ἡ μαρτυρία εἶνε πασῶν πιστοτέρα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

ἈΣΤΕΙΡΕΥΤΟ ΔΑΚΡΥ

(Εἰς τὸ μνημόσυνον τοῦ πατρὸς μου, θανόντος αἰφνιδίως μακρὰν μας).

Ἐπάνω σὲ συντρίμματα ἑνὸς γυρμένου πλοίου
Μὲ πληγωμένη πτέρυγα μικρὸ πουλὶ θρηνεῖ·
Εἶναι μονάχῃ· κι' ὁ βορρειᾶς μὲ βογκητὸ θηρίου
Ἀγριεμένος ἀπαντᾷ, τοῦ πνίγει τὴ φωνή.

Ἀρματωμένο ἔσχιζε τὴ θάλασσα τὸ πλοῖο,
Μαῦρος τὸ ἤϋρε σίφωνας, γέρνει νὰ βυθισθῇ,
Καὶ τὸ πουλάκι τὸ μικρὸ 'ς τὸ κῦμα μέσ' τὸ κρύο,
Μαζὺ μὲ τὸ περήφανο καράβι θὰ χαθῇ

Καὶ δὲν λυπᾶται τὸ πτωχὸ ποῦ θάπτεται σὲ κῦμα,
 "Αχ! ἔκρουπτε 'ς τὰ στήθη του, τὸ πλοῖο κεραυνός·
 'Σ τὸν πόλεμο ἐπήγαινε· τὼρ' ἀπ' τὸ μαῦρο μνῆμα,
 Πόλεμο πειὰ δὲν ἤμπορεῖ νὰ κάμῃ 'ς τοὺς ἐχθρούς.

'Εχθροὶ μας εἶναι οἱ Βούλγαροι· ἐπίβουλοι, κρυμμένοι,
 Σὰν ὄρνεα νυκτερινὰ αἶμα νὰ πιοῦν ποθοῦν·
 'Σ τὴ χώρα τὴν Ἑλληνικὴν, τὴν πλέον δοξασμένη.
 Τὰ γαμψωτὰ τὰ 'νύχια των νὰ 'μπήξουν προσπαθοῦν.

Σίφωνας εἶν' ἡ τύχη των· κάθ' Ἑλλῆνα ποῦ ξεῦρει
 Τ' ἀπόκρυφὰ των σχέδια μὲ τόλμη νὰ νικᾷ,
 'Εξάπαντος ὥρα κακὴ καὶ μαύρη θὰ τὸν εὖρη,
 'Αρρώστεια ἀνεξήγητη, τὸν παίρνει 'ξαφνικά. ❧❧❧

Καὶ τὸ πουλὶ ποῦ ζωντανὸ τὸ 'σκέπασε τὸ κῦμα,
 Νὰ σᾶς τὸ πῶ δὲν εἴμπορῶν' οἶα, δές τε με! εἴμ' ὄρφανό.
 Τί εἶναι τώρα ἡ ζωὴ γιὰ μένα παρὰ μνῆμα ;

'Εν Ἀθήναις τῇ 30 Ἰανουαρίου 1874.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΝ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000023362

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ